

**A MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KAR
MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁNI
ELSŐ KÖZÖS PÁSZTORLEVELE
(1945. MÁJUS 24.)**

A fegyveres harcok megszűnése után, 1945. május 24-ére hívta össze Grósz József kalocsai érsek, a püspöki kar az idő szerinti elnöke az Actio Catholica budapesti tanácstermébe a magyar katolikus püspököket konferenciára. Ezt megelőzően 1944. március 14-én ülésezett a püspöki kar. Az esedékes őszi konferenciára a háborús események miatt nem kerülhetett sor.

Az 1945. tavaszi konferenciát Grósz József kalocsai érseknek kellett összehívnia, mert 1945. március 29-én, nagycsütörtökön, Esztergomban elhunyt Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás. A vakancia idején a rangban következő ordinarius volt a püspöki konferencia elnöke. A május 24-i konferencián megjelent Grósz mellett Czapi Gyula egri érsek, Shvoy Lajos székesfehérvári, Pétery József váci, Mindszenty József veszprémi, Kovács Sándor szombathelyi, Hamvas Endre csanádi megyéspüspök, valamint Kelemen Krizosztom pannonhalmi főpát. Esztergomot Drahos János, Győrt Pokorny Miklós káptalani helynökök képviselték. A konferencia valójában igencsak foghíjas volt. Nem jelent meg — és a jegyzőkönyvből nem derül ki, hogy mi okból nem¹ — Dudás Miklós hajdúdorogi püspök, Virág Ferenc pécsi püspök, Papp Antal c. érsek, miskolci apostoli kormányzó, Madarász István kassai püspök, Bá-

náss László nagyváradai apostoli kormányzó, továbbá a roznányói és szatmári részek vikáriusai, valamint a tábori püspök helyettese, (Folba János).

A háború utáni első püspöki konferencia részint számot vetett a múlttal, részint összefoglalta azokat a fő kérdéseket, amelyekben a főpapok az egyház sérelmeit látták és ezek orvoslását sürgették.²

Az így kialakított közös álláspontot nem publikus jellegű beadványok formájában az illetékes hatalmi tényezőkhöz továbbították.

Ugyanakkor azonban a hívők milliói eligazítást vártak a püspököktől az új helyzetben. Ennek pedig bevett formája volt a közös püspökkari körlevél. Jelentőségét az is emelte, hogy a háború után nem állt a katolikus egyház rendelkezésére sem a rádió, sem a napisajtó, hogy ilyen jellegű állásfoglalását eljuttassa a hívekhez.³ Így maradt a leghatékonyabb eszköz: a pástorlevél, amelyet valamennyi katolikus templomban fel kellett olvasni.

A tömegkommunikációnak ez az eszköze jól működött, és mivel a szentmise keretei között került felolvasásra, egyben valláserkölcsei szempontból is különleges súlyt kapott. Az viszont figyelmet érdemel, hogy a katolikus püspökök 1945. május 24-i konferenciáján elhatározott és onnan keltezett közös pástorlevelet a félhivatalos katolikus könyvnyomatos Magyar Kurír is csak 1945. július 5-én tehetette publikussá. Ez nyilván kapcsolatban állt a katolikus egyház kommunikációs lehetőségeinek korlátozásával. De a közzétételt indokol-

- 1 Korábban az volt a szokás, hogy a távolmaradás okát az elnök a konferencia kezdetén bejelentette. Papp Antal c. érsek valószínűleg betegeskedett, hiszen 1945. december 24-én elhunyt. Az ugyancsak magas korú Virág Ferenc pécsi püspök is ritkán vállalkozott a hosszú utazásra. Madarász István kassai püspököt a csehek 1945. február 26-án kiutasították, s ekkor Hejcéről kormányozta az egyházmegyét. Helyzete bizonytalan volt, talán azért maradt távol, amint a szatmári és roznányói részek vikáriusai is. A tábori püspök helyettesét pedig valószínűleg nem is hívták meg, mert korábban is csak a tábori püspök volt meghívottként részese a konferenciának.
- 2 Az 1945. május 24-i konferencia jegyzőkönyvét közli a Levéltári Szemle 1992. 4. 69-96. Bev. és jegyzetelte Gergely Jenő. Az eredeti megtalálható az Esztergomi Prímási Levéltár (EPL) Püspöki konferenciák jkv. gyűjteményében.
- 3 A katolikus hetilap, az Új Ember 1945. augusztus 9-én indult meg. Addig a félhivatalos, könyvnyomatos Magyar Kurír állt csak rendelkezésre belső információként, de utcai terjesztésre nem kerülhetett.

hatta az is, hogy egyes plébániákon, különféle okok miatt, esetleg nem kerülhetett sor a körlevél felolvasására.

Úgy gondoljuk, hogy ötven év távlatából nézve is a dokumentum híven tükrözi a korabeli magyar katolikus egyház állapotát és viszonyát az új hatalomhoz, illetve azokat a reményeket és elvárásokat, amiket az egyház 1945 májusában megfogalmazott.

Krisztusban Kedves Híveink!

Azóta, hogy utoljára szólunk hozzátok, a szörnyű háború országunk területén is átviharzott és nagy pusztulást hagyott maga után. Hazánk történelmének egyik legnagyobb katasztrófáját éltük át. Fővárosunk és számos más városunk romokban hever. Budavár büszke királyi palotája kiégett falakkal mered az ég felé. A Szent Korona és az áldást osztó Szent Jobb, a magyar tisztelet és kegyelet ősrégi emlékei ismeretlen helyen vannak.⁴ Megszámlálhatatlan család szétszóródott, és ezer meg ezer férfit hiába várnak szerető szüleik, hűséggel virrasztó hitvesük és árván maradt gyermekeik. Különös aggódással kísérjük az otthonukból elparancsolt és még vissza nem tért gyermekifjak tömegét.⁵ A nyomor szélére jutottunk és itt ülünk a népek útján szégyenkezve, bajokkal elhalmozva és keserűséggel eltelve. — Mégis alázatos lélekkel köszönjük könyörülő Istenünknek, hogy újra szólhatunk hozzátok, hogy elült immár a fegyverek zaja Európa földjén. A rendkívüli szenvedések közt állandóan értetek és nemzetünkért könyörögtünk, hogy a Mindenható rövidítse meg a csapások idejét. Most sem szűnünk meg esedezni, hogy az esztelen gyűlölködés, annak sötét és véres nyomai eltűnjenek, és helyébe az Istennek tetsző béke, rend

és munka adja vissza szeretett hazánknak a nyugodt fejlődés lehetőségét.

Romok eltakarításán dolgozunk. De észre kell vennünk, hogy az anyagi romoknál is szomorúbbak a lelkekben jelentkező erkölcsi romok. Megingott közöttünk Isten törvényeinek tisztelete, meggyöngült a nemzeti élet legfontosabb pillére, a tekintély elve. Megfogyott a feljebbvalók, a képzettség, a tudomány és a jellem becsülése, megrendült a történelmi múltba, a hagyományokba vetett hit. Pedig a sok csapás éppen azért is ért bennünket, mert a sorsunk intézésébe benyomuló erők a múlttal szembeszálltak és az ősi hittel szakítva, újpogány elvek alapján⁶ kísérelték meg határt nem ismerő céljaik elérését. De épp e kísérlet kudarca kell, hogy gondolkodóba ejtsen bennünket és visszatérítsen Istenünkhöz. — Megingott Isten törvényeinek tisztelete közöttünk. Isten törvényei felől sokan azt a felfogást képviselték, hogy azok hatályát emberek felfüggeszthetik;⁷ különösen is megteheti ezt az állam, ha vélt érdeke úgy kívánja. Az újpogányság ezt bölcselkedő formában nyíltan hirdette, a gyakorlatban pedig megvalósította. Ártatlan embereket internáltak, vagyonuktól megfosztottak, deportáltak, megölték, mintha nem volna tízparancsolat, mintha nem hagzott volna el a szeretet parancsa, amely még ellenségeinkkel szemben is kötelez, és amely nélkül megszűnünk keresztényeknek lenni. Akik részt vettek ilyen igazságtalan, az emberiséget megcsúfoló rendeletek végrehajtásában, vagy helyeselték azokat, elfeledték hitünk tanítását, hogy isteni és emberi rendelkezés összeütöközése esetében inkább kell engedelmessékednünk Istennek, mint az embereknek. Azok a hatóságok pedig, amelyek az isteni törvények fölé helyezve

4 Mint ismeretes, a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket, valamint a Szent Jobbot a nyilas kormány vitte magával Nyugatra. Végül is az amerikai hadsereg kezébe kerültek. A Szent Jobbot a budapesti amerikai katonai misszió — pápai engedéllyel — 1945. augusztus 19-én Salzburgból visszahozta Budapestre, és így az részt vehetett a másnapi Szent István-körmenetben.

5 A nyilasok és a németek által elparancsolt leventékről van szó.

6 A körlevél újpogányságon a nácizmust érti, amely valóban ezt a minősítést kapta a katolikus egyháztól. A magyarországi szélsőjobboldal, a nyilasok azonban — néhány kivételtől eltekintve — aligha vallották magukat „pogánynak”, hiszen maga Szálasi közismerten buzgó katolikus volt, s a nyilas párt bázisa is részben a korábbi kereszténypárt (Wolff-párt) szavazóiból került ki.

7 Utalás a zsidótörvényekre, amelyek számos vonatkozásban hatályon kívül helyezték a keresztység szentségének érvényét, amikor megkeresztelt zsidókat izraelitaként kezeltek.

magukat, az isteni tekintélyt rombolták, nem fontolták meg, hogy ezzel a maguk tekintélyét is aláássák. Nem állhat fenn ugyanis semmiféle tekintély, ha a legfőbb, az isteni tekintélyt lerombolják.

Szomorúan látjuk az isteni törvények semmibe vételét a hívek egy részénél is. A háború által meglazított fegyelem általában szaporította az élet, a vagyon és az erkölcs ellen elkövetett bűnöket is. De ennél is nagyobb baj, hogy sokan ezeket már nem is vélik bűnöknek, és azzal mentetik magukat, hogy „hiszen háború van”. Becsületeseknek vélt emberek vettek részt embertársainknak, különösen az elmenekülteknek kifosztásában! Mások ismét egyéni bosszújuknak engedtek. Irigységből, rosszakaratú vádaskodással börtönbe juttatták embertársaikat, és közben lelkiismeretüket — ha ugyan felszólalt — azzal nyugtatták meg, hogy háborúban ez is szabad. Nem, kedves Híveink, a háború sem igazolja a bűnt és nem függeszti fel Isten parancsolatainak érvényét. Amint a katonának a háborúban is csak a fegyverrel támadó vagy ellenálló ellenséget szabad megölnie vagy megsebesítenie, a védtelen polgárok életét és vagyonát azonban kímélnie kell, úgy a polgárookra nézve is kötelező háború idején a tizparancsolat és a szeretet főparancsa. Vétkezett tehát az, aki a háború folyamán idegen jószágot tulajdonított el, és köteles a visszatérítésre is, mert enélkül nem érdemel bűnbocsánatot. Ha pedig igazságtalan feljelentéssel okozott bajt felebarátjának, azt is köteles jóvátenni. — Háború idején is kötelező a hatodik parancs és a szemérmesség törvénye. A szűzi és házasság tisztaság védelme a legnehezebb körülmények közt is kötelezőnk. Ha azonban erőszakot szenvedett valaki és abba belsőleg bele nem egyezett, nyugodt lehet, mert vétek nélkül van és Isten előtt szüzességének vagy

házasság tisztaságának épségében ragyog.⁸ Amikor egyrészt őszinte részvét tölt el bennünket sokat szenvedett asszonyaink és leányaink iránt, másrészt büszkeséggel tekintünk népünkre, amely a szemérmest mindig nagy kincsékként őrizte és annak védelmében hőssékké növelte asszonyaink és leányaink nagy tömegét.

Mint Isten törvényeinek hivatott őrei, íme, kedves Híveink, e törvények becsületét, tiszteletét és örök érvényét hirdetjük. Tettük ezt a múltban is, különösen boldogult Hercegprímásunk⁹ útján. Az ő tavaly június 29-i, az igazságtalanul üldözöttek védelmére kelő körleveléből idézzük e napjainkban is érvényes szavakat: „Hogyha pedig bárkinek vele született jogait, amilyenek: jog az élethez, az emberi méltósághoz, a személyi szabadsághoz, a vallás szabad gyakorlásához, a munkaszabadsághoz, a megélhetéshez, a magántulajdonhoz stb., vagy a törvényes úton szerzett jogait akár egyes emberek, akár egyes emberi közületek, akár magának az államnak képviselői igazságtalanul csorbítják vagy éppen elveszik: a magyar püspökök kötelességszerűen felemelik főpásztori szavukat és rámutatnak arra, hogy az említett jogokat nem az egyes emberek, nem is egyes emberi közületek, sőt nem is az állam képviselői adták, hanem maga az Isten, hogy tehát ezeket — a törvényes és jogerős bírói ítélet esetét kivéve — igazságosan senki és semmiféle földi hatalom nem csorbíthatja és el nem veheti, csak az Isten, vagy az, akinek Isten erre törvényhozó, kormányzó, bírói és végrehajtói hatalmat adott, mert nincs hatalom, csak az Istentől. Ámde ezt az Istentől nyert hatalmat csak igazságosan, vagyis Isten erkölcsi törvényeivel összhangban szabad gyakorolni, mert igazságtalanságra és saját törvényeinek megszegésére Isten senkinek hatalmat nem adott, nem is adhatja.”¹⁰ — Örök igazságok

8 Az orosz és román katonák által a front átvonulásakor megerőszakolt több tízezer nőről van szó. A háborúnak ez az egyik legmegalázóbb „velejárója” országszerte méltán váltott ki elkeseredést a megszállókkal szemben, és számos családi, egyéni tragédiát idézett elő.

9 Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás, esztergomi érsekről van szó.

10 Az 1944. június 29-én kelt közös főpásztori körlevél, amelyet a püspöki kar nevében írt alá a hercegprímás, elsősorban az üldözöttekért emelt szót, elítélte a deportálásokat, amelyek akkorra vidékről megtörténtek. Bár a körlevél nem került felolvasásra, közvetve hozzájárulhatott a budapesti zsidóság deportálásának a kormányzó által történt leállításához. A dokumentumot azóta többször is publikálták, legutóbb Beke Margit szerk.: *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között*. II. köt. München-Bp., 1992, 438—444.

ezek, melyeknek megtartása nemcsak az egyesek javát szolgálja, hanem az államok szilárdságát is munkálja. Azért tartjuk hazánk jövője szempontjából oly fontosnak, hogy Isten törvényeinek tiszteletét nemcsak egyesek életében, hanem a közéletben és államkormányzatban is szorgalmazzuk.

Az emlékezetes 1944. október 15. Már említettük, hogy ahol Isten törvényeinek tekintélyét aláássák, ott minden tekintély sorvadásnak indul. Annak, hogy a legkritikusabb időpontban, múlt évi október hó 15-én kettészakadt a nemzet¹¹ és így a legfőbb állami tekintély békeszózata nem érvényesült¹², hogy a fegyverszünetre vonatkozó akaratát nem tudta keresztülvinni, hogy ennek következtében elpusztult a főváros és a Dunántúl, hogy mérhetetlenül megsokasodtak a polgárok szenvedései, ennek oka az Isten törvényeinek aláásával végzett tekintélyrombolás is volt. És ha most egyes vidékeken anarchisztikus jelenségeket észlelünk¹³, ha a központi kormány ily intézkedéseivel nem törődve, sőt azokkal szembeszállva egyes helyeken nem hivatott emberek önkényeskednek, maguknak hatósági jogkört bitorolva¹⁴, ezt ismét a törvényes tekintélytisztelet rovására kell írni. Kedves Híveink, bár a kormány, miként nevében is mondja, ideiglenes,¹⁵ mégis egyedüli képviselője kifelé a nemzetnek, befelé a rend-

nek, azért joggal követeli magának a kellő tiszteletet és engedelmességet mindenben, ami Isten parancsaival nem ellenkezik.¹⁶ De az alattvalók engedelmisségét meg kell előznie az előljárók felelősségtudatának. Főleg most hárul rendkívül súlyos felelősség a feljebbvalók vállára. Az oly sokat csalódott nép annyi szenvedés után, a békés munkáért sóvárogva joggal elvárhatja a legnagyobb lelkiismeretességet és legüsztebb pártatlanságot vezetői részéről, mert minden egyoldalúság és elfogultság egy osztó igazság¹⁷ rovására a rendet és a békét késlelteti, illetőleg magában hordja az újabb felbomlás csíráit.

A jelenlegi kormány intézkedései közül a társadalmi szerkezetet kétségkívül legmélyebben érinti a földreform-rendelet. Ennek alkotmányjogi és erkölcsi vonatkozásait a kormány előtt külön kifejtettük, azért itt csak egyházunkra való hatását érintjük. A szóban lévő rendelet¹⁸ elsősorban azzal, hogy a kegyúri és javadalmi terhek megváltásának lehetőségét külön kimondja, de másodsorban azzal is, hogy az alapítványok — köztük a katolikus alapítványi és alapítványszerű célok¹⁹ — ügyeinek elbírálására külön tárcaközi bizottság beállítását írja elő, bizonyára külön figyelmet kívánt tanúsítani az egyházzal szemben. Mégis fájdalommal kell megállapítanunk, hogy válságos helyzetet teremt intéz-

- 11 Az 1944. október 15-i nyilas hatalomátvétellel valóban politikailag kettészakadt az ország, sőt hamarosan földrajzilag is a front állandósulása miatt.
- 12 Horthy Miklós 1944. október 15-i fegyverszüneti felhívásáról van szó.
- 13 Az anarchisztikus jelenségeken érthették akár egyes helyeken a kommunisták diktatórikus fellépéseit, esetenként gyilkosságait vagy bizonyos antiszemita pogrom-jelenségeket.
- 14 Kimondatlanul is a Nemzeti Bizottságok és más népi bizottságok működését kifogásolják a korábbi törvényhatóságok megbénulása következményeiként. (A konferencia jegyzőkönyvében, amit nem szántak publikusnak, a Nemzeti Bizottságokat és a politikai rendőrséget említik.)
- 15 Az ideiglenesség azt is jelentette, hogy nem hivatott az ország és a társadalom életébe mélyen vágó rendelkezések hozatalára, hanem a demokratikus választások lebonyolítására és a fegyverszüneti szerződés előírásainak végrehajtására.
- 16 A püspöki kar tehát a kormány iránti engedelmisségre szólított fel, de tág teret hagyott az egyet nem értésre is.
- 17 Az osztó igazság tomista elvének hangoztatása valóban a társadalmi megbékélés útját egyengethette volna, de az igazság a győztesek igazsága.
- 18 A 600/1945. ME.sz. rendelet a földreformról (1945. március 17.)
- 19 A katolikus egyház 862.704 kat.hold birtokából a földreform során 765.684 kat.holdat vettek igénybe. Beresztóczy Miklós: VKM I.Bp. 1947. 107. A katolikus alapítványi birtokok területe 1935-ben 163.085 kat.hold, ebből a vallásalapé 87.319, a tanulmányi alapé 28.657 kat.hold. Lásd. az 1935. év Gazdacímár idevágó adatait.

ményeink életében, megfosztván azokat létük anyagi alapjaitól. A papnöveldéket, a székes-egyházakat eddig az egyházi birtokok jövedelméből tartottuk fenn²⁰; ezentúl ki fogja őket fenntartani? Az egyházkormányzat tisztviselőket és irodákat kíván, ez is nagy költséggel jár. Ugyanígy vagyunk nagy múltú és értékes iskoláinkkal és sok más intézményünkkel is. Egy szegény, nyomorba süllyedt ország hívei vállalni tudják-e az említett és még sok más intézmény fenntartásának terhet?²¹ Bizunk, kedves Híveink, nemes lelketek szeretetében és áldozatkészségében, de mégis aggodalommal tekintünk a jövő elé.²² Adja Isten, hogy az új birtokosok boldogulása vigasztalja az egyházat veszteségeiért és gondjaiért.

Szeretettel várjuk a hadifoglyokat, a menekülteket és az elhurcoltakat. Egyházunk egyetemes anyagi gondja és vesztesége azonban nem foglalja le annyira figyelmünket, kedves Híveink, hogy ne látnók az egyesek sokszoros gondját és fájdalmát. Nagyszámú hadifoglyaink sorsa²³ részvétellel tölti el lelkünket. Ha emberséges bánásmódban részesülnek is, a tömegellátás hiányai, a megkötöttség érzete, a családdal való érintkezés lehetetlensége számukra és hozzátartozóik számára csak szenvedés forrása. De immár szünetel a fegyverek harca és így remélhető a közeli szabadulás. Ezt bizonyára kormá-

nyunk is szorgalmazni fogja; reméljük, hogy törekvését megértően fogadják a győztes hatalmak. Az istenfélő Jóbna van egy nagyon igaz mondása: „a balsorsnak megvetés jár a jómódban élők részéről és rúgás vár azokra, akiknek lába megingott”. Hős katonáink azonban nyugodtak lehetnek, mert bár balsors érte őket és leverettek lábukról, de nem megvetés és rúgás, hanem szeretet és megbecsülés várja őket a mi részünkről és kegyeltes imánk száll az ég felé azokért a hősökért, akik életüket áldozták a hazáért. Szeretettel várjuk a visszatérő menekülteket és elhurcoltakat is faji és vallási különbség nélkül.²⁴ Rideg, kifosztott lakás várja őket? — pótolja azt segítő szeretetünk. Gyanakvó szemmel, bizalmatlanul fogadják a menekülteket? — mi megértjük őket, mert hisz emberek vagyunk mindnyájan, kitéve a tömeghatásnak, a tévedésnek. Az igazoló eljárás²⁵ tölti el szorongó aggodással sokaknak lelkét? — mi bízni akarunk az eljáró közegek méltányosságában és igazságszeretetében. Ezzel kapcsolatban csak egyet kívánunk tőletek, kedves Híveink: keresztény összetartást és egyetértést. Széthúzásra, gyűlölködésre hajló nép vagyunk és mily szomorú, amikor a közös nyomorúságban egymást gyűlöljük, egymást marjuk! Kicsiny nemzet vagyunk, bosszú és megtorlás címén nem irthatjuk egymást. Az engesztelődés szellemében ítélkezni a múlt hibái felett²⁶ ott, ahol a

20 A Központi Papnöveldének és a legtöbb egyházmegyei papnöveldének (szemináriumnak) volt „saját jogon” is birtoka, mint egyházi jogi személynek. Legtöbb az egrinek, majdnem 10.000 kat.hold. De az egyes székesegyházaknak is volt néhány száz holdnyi ingatlana. Ezeket úgyszintén kisajátították.

21 Már ekkor nyilvánvaló volt, hogy az egyházi nagybirtok kisajátítása után a katolikus egyház addigi intézményrendszere változatlan nagyságban nem lesz fenntartható. A katolikus hívek is nagyrészt érintve voltak a háború pusztításaitól és terheitől, ráadásul közelről sem voltak úgy az adakozáshoz szok(tat)va, mint a protestánsok.

22 Az aggodalom jogos volt, mert az egyház egyre inkább ki lett szolgáltatva az állami (költ-segvetési) támogatásnak anyagiak terén, az pedig már politikai döntés kérdése volt.

23 A hadifogoly-kérdésről számos újabb publikáció jelent meg, nem csökkentve a bizonytalanságot a foglyok tényleges számát tekintve. Bár a szovjetek látványos külsőségek között hoztak haza hadifoglyokat, több tízezren még a 40-es évek végéig kint maradtak.

24 Itt nyilván a deportálást túlélő zsidók és cigányok hazatéréséről, illetve az országból elmenekült polgári lakosság visszatéréséről van szó. De nyilvánvaló, hogy a megszállók által elhurcolt polgári lakosság visszatérésében is reménykedtek.

25 A 15/1945. ME. sz. kormányrendelet (1945. január 4.) 1938. január 1-ig írta elő visszamenőlegesen az érintettek magatartásának vizsgálatát. Az egyháziakat (klerikusokat) saját igazoló bizottságaik igazolhatták.

26 Az igazoló eljárás során számos visszaélésre és egyéni bosszúra is mód nyílt. De ez a kitétel szólhatott a népbíróságok nemegyszer túl szigorú ítéleteinek is.

hibáktól tisztult lelkeket és értékes erőket nyertünk vissza a hazának.

Ahol tisztelik a törvényt, ott szilárd a belső rend. Hogy pedig nemzeti létünket és hazánk fennmaradását biztosítani tudjuk, ragaszkodjunk szent hitünkhöz, amely hazánkat és nemzetünket ezer éven át fenntartotta. Nem üres mondás, hanem történelmileg igazolt tény, hogy kard szerezte, kereszt tartotta fenn a hazát. Egy állam sem tudott fennmaradni, amely nem az igazságra s az erkölcsre épült, márpedig az igazság oszlopa Szent Pál szerint az Egyház. Az erkölcs egyetlen következetes hirdetője pedig szent vallásunk. Ahol istenfélő polgárok vannak, ott megvan a törvénytisztelet, ahol tisztelik a törvényt, ott szilárd a belső rend, ahol szilárd a belső rend, ott erős az állam. A demokrácia, a szabadság jelszavával indulunk az új életnek. Mily szép jelszavak ezek! A demokrácia azt jelenti, hogy a nép minden egyes tagja, minden egyes rétege egyenlő joggal vesz részt közvetve vagy közvetlenül a közügyek intézésében! Ezzel a joggal, kedves Híveink, elsősorban mi katolikusok élhetünk, akik az igazi demokrácia elveit az Evangéliumból merítettük és a demokráciát nem önző törekvéseket takaró jelszónak használjuk.²⁷ Mi katolikusok tudjuk, hogy a közügyek intézéséhez nagy felelősségérzetre van szükség a nép minden tagja, az egyes néprétegek és a kijelölt vezető személyek részéről. De azt is tudjuk, hogy ezt a felelősségérzetet leginkább istenfélelemre oktató vallásunk fejleszti ki az emberben. A szabadság is nagy kincs, és minden formájában, a szólás, az írás, a szervezkedés terén nekünk katolikusoknak is jár, akik jól tudjuk, hogy a szabadság szabadosságá nem fajulhat, nem lehet kapzsi, nemtelen ösztönök eszközévé, sem a féktelen nagyravágyás fegyelmezetlen garázdálkodásává. Különben elpusztul az ország, mint ahogy tartalmával együtt tönkre-

megy az abroncsaitól „megszabadított” hordó. De vajon ki tudja jobban fegyelmezni az embereket, mint a vallás²⁸, amely nem külső eszközökkel, nem megfélemlítéssel tart rendet, hanem azáltal, hogy megtanít az ösztönök és indulatok belső ellenőrzésére és megfékezésére. Ezért óvjátok és biztosítsátok katolikus életre való jogotokat a templomban, amely az Istenhez való kapcsolódástok megszentelt helye, — az iskolában, amely gyermekeiteknek, a jövő reménységeinek nagyon fontos kialakítója — és a közéletben, amely megszabja életetek külső rendjét és kereteit. Különös gonddal ápoljátok a vallásos lelkületet családokban, amely a nemzet közösségépítő sejtje és a katolikus élet, a katolikus jövő bölcsője.

Köszönet a híveknek. Köszönjük nektek, kedves Híveink, azt a sok vigaszt, amelyet a veszedelem és szorongatás napjaiban buzgóságtokkal és az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásával nekünk szereztetek. Köszönjük a hűséget, amellyel a harcok és veszélyek idején lelkipásztoraitokat körülveltétek, sőt nemegyszer eltartásukról is gondoskodtatok. Szeretettel kérünk Titeket, hogy gyermeki ragaszkodással tartsatok össze továbbra is Isten szolgálival, amint ők is mindig krisztusi hűséggel állnak mellettetek. A krisztusi hűségről tett tanúságot az a megszámlálhatatlan lelkipásztor, aki a veszedelemben hívei között maradt. De azok is, akik az első pillanatok zavarában elmenekülni kényszerültek és mivel övéikhez visszajutni már nem tudtak, menekülésük helyén álltak önfeláldozó lélekkel a szenvedők szolgálatára. A lelkipásztorok közül többen hivatásuk teljesítése közben hősi halált haltak, életüket adván juhaikért. Ezek közül külön is megemlítjük báró Apor Vilmos győri püspök alakját, aki hívei védelmében szorgoskodva esett el és húsvéthétfőn költözött Úrához²⁹, hogy elvegye áldozatának jutalmát.

27 A püspökök a kereszténydemokráciát nem nevezik nevén, holott ekkor már működött a KDNP Pálffy József, illetve Barankovics István vezetésével. Nem lehetett egyszerű e tekintetben a főpapok helyzete, hiszen 1945 előtt elvértve nyilatkoztak csak a demokrácia mellett. Az is igaz viszont, hogy ezekben az években a demokrácia volt a kulcsszó, és erre hivatkozva könnyen minősíthettek valakit „reakciónak”.

28 A vallás, az egyház társadalomszervező és megtartó szerepére való egyértelmű hivatkozás közvetve mégiscsak egyféle ajánlat az új hatalom felé az egyház részéről a konstruktív együttműködésre.

29 Apor püspököt 1945. március 30-án részeg orosz tiszt lőtte le, és április 2-án halt bele sebeibe.

Kegyelettel emlékezünk meg bíboros Hercegprimásunk elhunytáról is³⁰, akit semmiféle kényszer nem tudott rávenni arra, hogy elhagyja főpásztori őrhelyét és aki határozott állásfoglalásával elejét vette Esztergom kiürítésének és ezzel együtt az ottani lakosság anyagi pusztulásának. A sok izgalom, amit a nehéz viszonyok közt szenvedett, hosszas betegségtől aláásott szervezetét³¹ úgy legyengítette, hogy nemes szíve nagycsütörtökön megszűnt dobogni. Halála nagy veszteség a magyar katolikus egyházra, de a hazára is, mert világraszóló tekintélyét, nemzetközi összeköttetéseit, nagy tudását és bölcsességét épp a legválságosabb időben kell nélkülöznünk. Soha el nem halványuló példája marad ő a nemes hűségnek és bátor szókimondásnak: amikor az igazság védelméről volt szó, semmiféle emberi tekintet nem tudta őt visszariasztani.

Csüggednünk azonban nem szabad. „Misericordia Domini, qui non sumus consumpti!” Isten különös irgalma, hogy megvagyunk! Nem bizonyult valónak a hír, amelyet az orosz seregek egyházat irtó szándékáról terjesztettek, sőt sok figyelmet is tapasztaltunk a parancsnokságok részéről az egyházi élettel szemben. Templomaink állnak és akadálytalanul folynak az istentiszteletek. De még súlyos idők várnak reánk. A gazdasági munkákat csak nagy akadályokkal tudtuk vagy tudjuk végezni, hiányzanak az állatok és az üzemanyag, úgyhogy élelmezési nehézségekkel kell számolnunk. Közszükségleti cikkekben is nagy a hiány, ami a drágaságot növeli és népünk széles rétegeit sújtja. Csüggednünk azonban nem szabad, össze kell segítenünk szeretettel, nem a nagyobb hasznot keresve, hanem a köznek hasznosabb munkát

és szolgálatot juttatva. Legyünk hívek történelmi múltunkhoz és a múltunkban felénk ragyogó nagy Patrónánkhoz, a Boldogságos Szűzhez. Csapások eddig is értek bennünket — és ugyan melyik nemzet az, amely ilyeneket nem tapasztalt volna? — ,de a csapásokból Isten segítségével mindig kiemelkedtünk. Most is ki fogunk emelkedni. Ebben bízunk és ezzel a hittel és bizalommal kívánjuk, hogy áldjon meg benneteket a mindenható Isten + a teremtő és gondviselő Atya + a megváltó és irgalmazó Fiú + és az erőt adó Szentlélek. Amen.

Kelt Budapesten, 1945. május 24-én.

A Magyar Püspöki Kar

Forrás: Magyar Kurír, 1945. július 5. 35. Eng.sz. 1576/1945. ME.sz. I. kiadás. A „félhivatalos” katolikus könyvnyomatos a dokumentumot a következő „kopffel” közölte: „A Magyar Püspöki Kar Közös Pásztorlevele. — A félhivatalos sajtótudósító, a Magyar Kurír a Magyar Püspöki Kar rendelkezése értelmében szó szerint közli a Magyar Püspöki Kar most kiadott közös pásztorlevelét.”

A dokumentum szövege után a Magyar Kurír még a következőket közölte: „A kiadott rendelkezés értelmében a fenti közös főpásztori körlevelet megérkezését követő vasárnapon olvassák fel a híveknek a templomi szószékről.”

A közös pásztorlevél nyomdai úton történt sokszorosítással jutott el az egyházmegyékbe, illetve a plébániákra. Így gyakorlatilag mind egyik püspöki levéltárban, illetve plébániai irattárban fellelhetőnek kellene lennie.

GERGELY JENŐ

30 Serédi bíboros 1945. március 29-én, 61 éves korában hunyt el Esztergomban. Április 2-án Angelo Rotta nuncius temette.

31 A hercegprimás szívbjában szenvedett, halála mégis váratlan volt. Esztergom 1944. december végétől a harcok sűrűjében élt.